THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
דער ישראלדער וואָרט
Office and Place of Business: Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave., E.
Published daily except Saturday and Sunday.
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA.
Subscription: $6.00 per year.
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
WINNIPEG — MANITOBA

דאָס פאָלק וועט מער ניט דאַרפן ״נוטהייסן״ די מיניסטאָרן

דער פעדעראלער פארלאמענט האט אָנגענומען לעצטע וואָך א געזעץ, וועלכער פארדינט מער אויפמערקזאמקייט, ווי ער האט באקומען. דאס איז דאס געזעץ וואס האט צוטאן מיט דער באשטימונג פון מיניסטארן.

דאס געזעץ איז שוין עטלאכע מאל פארגעבראכט געווארן פונם אידישן דעפוטאט ס. ז. דזשייקאבס — אונטער דער פריערדיקער אדמיניסטראציע. אבער כאטש ער אליין איז געווען א מיטגליד פון דער ליבעראלער פארטיי און אן אונטערשטיצער פון דער ליבעראלער רעגירונג, האבן די ליבעראלן שטענדיק צוריקגעוויזן דעם ביל.

איצט, ווען די קאנסערוואטיוון זיינען אין קראפט, האט די רעגירונג אליין אויפגענומען "דאס פארלאזענע קינד וואס מ'האט איר אונטערגעטראָגן" און דורכגעפירט.

כדי צו דערקלערן די באדייטונג פון דעם נייעם געזעץ דארף מען פארשטיין די פראָצעדורע וואס מ'האט גאנגבעפאלגט ביז איצט, פאר צוזאמענשטעלן א רעגירונגס קאבינעט.

נאך די אלגעמיינע וואלן, באלד ווי עס איז פעסטגעשטעלט געווארן וועלכע פארטיי וועט האבן די גרעסטע צאל פארטרעטער אין פארלאמענט, שיקט דער גאָווערנאָר־דזשענעראל, ווי דער פארטרעטער פונם קעניג, אן איינלאדונג צו דעם פירער פון דער דאָמיקער פארטיי (מיט א מאיאָריטעט שטימע אין האוז אָף קאָמאָנס) ער זאָל איבערנעמען די רעגירונג. ער דערווייטערט אין קאבינעט אין צוזאמענשטעלן זיין קאבינעט. א מיניסטער פון די נאָר וואס דערווייטערט דעפוטאטן, א מיניסטער באקומט א באזונדערן גהאלט און ווייס דעם ביז איצטיקן געזעץ, אלע פאראנטוואָרטלאכע דערווייטערט רעגירונגס מענשן וועלכע באקומען א געהאלט. מיזן באשטעטיקט ווערן פון דער פארשוועדערישער באשטימטער מיניסטער דארף צוריקגיין צו דער ווייליער אין בעטן פון מ'זאָל אים ווידעראמאל דערווייל. איז ער ניט דערווייל מאָל, קאן ער ניט ווערן מיניסטער.

לויט דעם פארשלאג פון דעפ. דזשייקאבס ווערן באפרייט די ניי־באשטימטע מיניסטארן פון דער פארשוועדערישער נויטווענדיקייט צו ״לויפן״ ווידער אמאל, און פטור'ן צייט און געלט און מי ווידער־דערווייל צו ווערן.

אין דער פארשלאג איז אָנגענומען געווארן. לויט דאס נייע געזעץ וועט א דעפוטאט קאָנען באשטימט ווערן מיניסטער און ניט זיין מער געצוואונגען צו דערשיינען פאר די ווייליער און בעטן זיך ביי זיי מען זאָל אים באשטעטיקן — זיין באשטימונג גיט־זאָגן.

די אונטערשטיצער פון דעם פארשלאג האבן גע'טענט'ט אז די פארלאמענטע פון ווידערדערווייל ווערן איז אן אייבעריקע און נוצ־לאָזע פאקטיש קעקיסטירט ניט אזא געזעץ אין קיינע פון די אנדערע אָנגלישע ״שוועסטער״ מדינות. ניט אין זיד אפריקע. ניט אין אוס־טראליען, ניי־זיילאנד, ניט אין אירלאנד איז ניט פארען אזא געזעץ, און אפילו אנגלאנד האט נאך אין 1919 זיך כמעט איינגעגעבן בא־פריים פון דעם סיסטעם. קאנאדע אליין האט עס נאָכגעפאָלגט.

פארוואס זיינען עס די ליבעראלן קעגן דער דאָזיקער ״רע־פארם״?

אין זיין רעדע אין פארלאמענט, לעצטן פרייטאג, קעגן דעם ניי־עם געזעץ האט מעקענזי־קינג, דער ליבעראלער פירער, בארעכטיקט זיין אָפּאָזיציע ערשטנס אויפן גרונד פון דעמאָקראטישע פרינציפן: א רעגירונג זאָל קומען אזוי אָפט ווי מעגלאך צו דער באפעלקערונג און זיך בארעכן מיט איר, און באקומען איר צושטימונג צו די פארשידענע געזעצן וואס זי, די רעגירונג, קלייבט זיך דורכצופירן אין קראפט.

— און די וואלן פאר מיניסטאָרן גיבן דער רעגירונג די דאָזיקע גע־לעגנהייט זיך דורכצופירן מיט דער באפעלקערונג. אבער דאס איז ניט די איינציקע אורזאך. אין קאנאדע זיינען פארען באזונדערע גרונדן פאר אזא סיסטעם, ווייל קאנאדע איז פארשידן פון אנדערע לענדער. קאנאדע האט א געמישטע באפעלקערונג, פון פארשיידענע ראסן, רע־ליגיעס א. א. וו.

״מיר האבן אזעלכע ווייטע, צעשפרייטע מקומות! — האט מעקענזי קינג געזאגט. — עס זיינען פארען ראסן פראגעס. רעליגיעזע און עקאָנאָמישע באדיינונגען מיט וועלכע מען מוז זיך רעכענען. און, לויט מיינונג דארף א מיניסטאָריום זיך באמיען די דאָזיקע מער־ווייניקער. ווידערשפרעכנדיקע אינטערעסן צו האראמאָניזירן. — און דערפאר מוז מען זיך ווענדן אזוי אָפט ווי נאָר מעגלאך צו די פאלקס מאסן און באקומען פון זיי זייער צושטימונג יעדעס מאָל וואס עס קומט פאר א וויכטיקע ענדערונג. — און די באשטימונג פון א מיניס־טער מוז באטראכט ווערן ווי אזא וויכטיקע ענדערונג. מעגלאך אז עס ווערט באשטימט אלס מיניסטער איינער פון די דעפוטאטן וועלכער איז אין די אויגן פון דער באפעלקערונג ניט פארטרעט ניט זייערע אינטערעסן — זאָלן די ביירגער האבן א געלעגנהייט אים ארונ־טערצואוואָרפן — אויב זיי ווילן עס״.

די אונטערשטיצער פון דעם נייעם געזעץ האבן אויף די אלע ארגומענטן איין ענטפער: אויב עס געפעלט ניט די ביירגער די האנד־לונג פון א מיניסטער, נו, וועלן זיי דארפן ווארטן ביז די נייע וואלן, און דאן זיך אָפּרעכענען מיט אים אין מיט דער רעגירונג — אין מער ניט דערווייל אים.

פטור געווארן פונם וואקאטאן

די פארוואלטער פון דעם ״וואקאטאן״ האבן פארלארן זייער קאמף. זייער ״געשעפט״ איז פארמאכט געווארן. די רעגירונג, אונטער דעם דרוק פון דער אויסגעשפראָכענער עפנטלאכער מיינונג האט באפוילן אז די וואקאטאנס זאָלן אויפגעלייזט ווערן — און זיי זיינען ניט־אָ מער.

די וואקאטאן פארוואלטונג האט זיך באמיט צו דערווייזן, אז אייגנטלאך איז זי ברייטהארציק, און זי העלפט די ארבעטסלאָזע, אט איז דאך א באוויז: אלע קאנטעסטאנטן זיינען דאך ארומגעגאנגען לייזיק — מיר האלטן זיי אויף, געבן זיי צו עסן א. א. וו...

אז דאָ איז א פראגע פון מיאוס'ער עקספלואטאציע פון די שוואכקייטן פון דער מענשלאכער נאטור — וועגן דעם דערמאָנט די וואקאטאן פארוואלטונג גארניט.

ראטעווען פון הונגער א האלבן טוצן מענשן אבער אין דער זעלבער צייט באהאנדלען זיי ווי ווילדע חיות — און ארויסנעמען שווערע טויזנטער דאָלארס פון צענדליקער טויזנטער מענשן — דאס שמעקט ניט מיט וואוילטעטיקייט.

דר. הערצל'ס ירושה

(נאך קאנגרעס־באטראכטונגען און געדאנקען)

פון מ. רודענסקי

ביי דעם לעצטן טראגישן ציוניס־טישן קאנגרעס אין באזעל האט מען מער ווי אלע מאל געווענדעט זיך צו דר. הערצל'ן. דער אוועקגיעענדער פרעז זידענט, דר. חיים ווייצמאן, אין זיין געדענקונגס מעסעדזש האט פיל צייט־טירט פון דר. הערצלס שריפטן, כדי צו געפינען א ראיה פאר זיינע פאלי־טישע דרכים. גלייכצייטיק האבן דר. ווייצמאנס קענער געזוכט אין הער־צעלס שריפטן א פארשטארקונג פון זייערע ארגומענטן פאר א מער אנרע־סיוון פאליטישן ציוניזם. דא ביי אונז אין אמעריקע האט זיך א געוויסע גרור־פע מיט א געוויסער צייט צוריק צו גערופן מיט דעם נאמען ״צוריק צו הערצלען״.

אויבערפלעכלאך דוכט זיך, אז אין דעם שטעקט א גאוולדיקער ווידער־שפרוך. ווי קאנען צוויי אנטקעגנגעצ־טע מיינונגען אנהייבנען זיך אין דעם זעלבן מאן? ווען מיר דערמאנען זיך דאס דר. הערצל געהערט צו די ראַ־שונים אין דער שאפונג פון דעם פא־ליטישן ציוניזם, אין שוין דער וואונ־דער קיין וואונדער ניט. די וואס זיי־נען באקאנט מיט דעם אידישן ארט לערנען, וויסן, אז א פסוק אדער א וואָרט פון אונזערע ראשונים קאן גע'דרש'ט ווערן אויף פארשיידענע אופנים.

מיר דיינקען, אז עס איז כדאי פון צייט צו צייט זיך צו ווענדן צום ער־טען קוואל פון דעם פאליטישן ציר־ניזם אין א בלעטער טאן אין די גע־בליבענע שריפטן פון דעם אומשטערב־לאכן פירער פון דעם פאליטישן ציר־ניזם. זייער פארטרעפלאך האט גע־ענטפערט נחום סאקאלאוו, דער ניי־דערווייליטער פרעזידענט פון דער אל־וועלטלאכער ציוניסטישער אָרגאניזא־ציע, ווען א קאָרעספאנדענט האט זיך צו אים געווענדעט ביים אנהייבן פון דעם קאנגרעס מיט א פראגע ווענן דער פירערשאפט פון דער ציוניסט־שער באוועגונג: ״אונזער פרעזידענט איז דאך דא: — הערצל. וואס איז דער אונטערשייד וועמען מען וועט באַ־שטימען פאר דעם נאמינאלן פרעזי־דענט״.

א רייע קורצע אויסצוגן פון זיינע רעדעס און שריפטן, וועלכע וועלן קיינ־מאָל זייער ווערט פארלירן, זיינען באַ־צו אים אין אן ערגעלעכן אינגאנג פון זונדערט באלערנד אין דעם איצטיקן מאָמענט.

אין מאנאט מאי 1901 געפינען מיך פארצייכנט אין זיינע טאָג־בי־כער:

״איך בין היינט 41 יאר געווארן, זעקס יאר זיינען ארויבער זינט איך האָב איבערגענומען די באוועגונג, וועלכע האט מיר געמאכט אלס, פאר־מאָטערט און אָרמ״.

דר. דאויקע ווערטער קלינגען שווי־דערהאפט. מיר ווייסן איצט אז דער פירער האט ווירקלאך געגאפערט ניט נאר זיין איינן לעבן, נאר אויף דעם לעבן פון זיינע געליבטע קינדער, וועל־כע זיינען אזוי שארפאָ פאר דער צייט אוועק פון דער וועלט.

דר. הערצל האט געוואוסט וואס פאר א פרייז ער צאָלט פאר דער באַ־פרייאונג פון זיין פאלק פון דאך האט עס אים ניט געשטערט צו פארצייכ־נען אין אן אנדערן פלאץ פון זיינע טאָג ביכער:

״דער ציוניזם איז דער שבת פון מיין לעבן״.

און ווירקלאך שיינען ארויס די ניין יאר, וועלכע ער האט געווידמעט דעם פאליטישן ציוניזם, ניט קוקנדיק אויף די פארשיידענע יסורים און אנטוישונ־גען, אלס א לאנגער, הערלאכער שבת, ווען די נשמה יתירה האט זיך פון אים אויף איין מינוט ניט אָפּגעטאָן.

מיר געפינען ביי אים אויך פאר־צייכנט אין עפיזאָדאָ אויף זיך אליין. ״ער האט נעהאט א צו הויכע מיי־נונג וועגן אידן״.

וויפיל עגמת נפש האט דער אומגע־קרונטער אידישער פרינץ דורכגעטראַ־גען אפילו פון זיינע איינענע נאענ־טע מיטהעלפער. ווער רעדט וועגן די קעגנער, וועלכע האבן אים פארוואר־פען מיט שטיינער פון שפאט און גאל.

אין די בתי־מדרשים פון תחום המו־שב פלעגט מיטן אנקומען פון די אלוליטעס זיך אנהויבן א סדרה פון לערנען זיך שופר בלאזן. ערגעץ פונ־וואנען פלעגן חברה דערטאפן אן אלטן, ציפּראָצען און שטארק פאר־טרוקענטן שופר, וואס ארויסצובאקומען מען פון אים א קול איז געווען כמעט שווערער, ווי ארויסצוקריגן אן אמת־ווארט פון א דיפלאמאט, און ארום אט דער דאזיקער מציאה פלעגן זיך צענויפקלייבן עטלאכע צענדליק בחו־רים־לאה, מיט בלישטשענדיקע, ניי־נערייקע אויגלאך געווענדעט צו דעם גליקלאכן חברהמאן. מיטן שופר אין מויל, אנגעבלאזן ווי פעבערל האט אים דעם דאזיקן מצליח געלונגען, קוים מיט דער נשמה, ארויסצובאקומען פון דער שברי־כלי אזעלכע כריפנדיקע טע־נער, וואס זיינען מער עגלאך געווען צו א סקריפ פון א טיר, אדער א גארגלען פון א געקוילעטן אקס, ווי צו א קול שופר. און די ארומיגע חברה, מיט אויסגעשטרעקטע הענט, האבן געהאלטן אין איין ליאדעסען —

לאזט אקארשט מ י ר!

יעדן איינעם האט זיך געדוכט, אז ווען דער שופר פאלט ארויס אין זיי־נע הענט, וואלט אלס מי יודע וואס פאר א פיינע תרועה'לע, און אפילו די יעניקע פון זיי, וועלכע האבן שוין

— ...זעסטו אז א יעו בערגעלע וואס ליגט דארט לעבן וואלד, — ס'איז א ה י ס ט א ר י ש פלאץ.

שווער צו רייד מיט די אידנדרי־דזשער אידן און עס זאָלן ניט דער־מאָנט ווערן די ווערטער ״א שטיק היסטאָריע״. ״א געשיכטע פאר זיך״, ״א קאפיטל אין אונזער לעבן״. א. ז. וו.

אלץ איז דא געשיכטע, עקשנות״דיק קער פארביסענער קאמף מיט נאטור, און אומעטום וואוהין דו ווארפסט נאר דיין אויג מיזטו זיך אנשטיין אויף די פריכטן פון דעם לאנגן גערענגל וואס מעגט אין נאטור האבן דא גע־פירט.

— עעע, צייטעלאך געוועזן, — טענה'ט צו מיר א איד, א פריינט. — וואס איצט? א גן עדן? וואלסטו אבער א קוק נעמען צוריק מיט 25 יאר וואלסטו זיך אליין ניט געגלויבט, אז דאס איז האבן מיר. מיר אליין, מיט אונזערע איינענע הענט דערגרייכט. וועסט אט דעם וועג אויף וועלכן מיר פאר איצט. — ס'א היסטאָרישער וועג...

דער איד האקט אָפּ און צעשמייכלט זיך האַרציק. מ'זעט, ער האט הנאה צו ריידן און צו דערציילן וועגן דעם אלעמען וואס ער און זיינע פריינט האבן איבערגעלעבט זינט זייער אנפוס אהער. מאכט ניט אויס וואס ער פאר־נעמט זיך אמאל אט הויבט אן צו דער־ציילן די זעלבע מעשה פון אנהויב. ס'איז ניט קיין וואונדער; זיין לעבן איז באתעפט מיט דעם נאנצן ארום וועגן בעסער אויפן קאנאמיש פאר־טריקנטן שופר, ווי דאס האט געטאן פריער מר. מאקענזי? זיינען דעם איצט די קולות ווייכערע, מיירערע, זאפטיקערע, ווי זיי זיינען געווען ביי מים חחם, אין דער געוועזענער בעלי־תקיעה, וואס ווייסט שוין וויפיל אנ־דעם שופר געהאט, און טאקע אויף ארויסגעקוועטשט פון אים ניט מער ווי א כארכל פון א גוסס. האבן דאך געמיינט, אז איצט וואלטן זיי אויס־געטאן עפעס אזוינס און אועלכעס, ממש איבערראשנדעס, נאר וואס הערפט עס, אז דעם שופר האלט נאר יענער טויגעניכטס, וואס קאן אליין ניט אן קול יענעם ניט. . . .

אי — טאמער איז נאר דער שו־פר אליין שולדיק אין דעם אומגליק? אפשר איז עס אזא כלי, וואס אויסער א כריפ פארמאנט איר אין זיך נאר־ניט? — אזעלכע שאלות פרעגט קיינער ניט, ווייל מקפמא איז שולדיק יענער.

אט־אדי ״לאזט מיר״־פסיכאלאגיע האט ארומגענומען ניט נאר די עורת נשים אינ'ם אלטן בית־המדרש, נאר האט אויף באהערשט די גאנצע אַר־ליטישע וועלט.

וואס איז דען דיר מחלוקת צווישן די ליבעראלן און קאנסערוואטיוון אין קאַ־נאדע? בלאזט דען איצט מר. בע־ריטן שופר, ווי דאס האט געטאן פריער מר. מאקענזי? זיינען דען איצט די קולות ווייכערע, מיירערע, זאפטיקערע, ווי זיי זיינען געווען ביי מים חחם, אין דער געוועזענער בעלי־תקיעה, וואס ווייסט שוין וויפיל אנ־דערע אויף דער אנקל ווידער מיט אמאל הויבט דער אנקל ווידער אן:

— יא, כ'בין געווען אמאל גליקלאך. קוק ניט וואס כ'לעב אזוי איינער אליין. ס'איז מיר אויך איצט גוט. כ'האב ליב דאס נאנצע דארף, כ'האב ליב אלע קינדער. כ'האב דא אלע אויסגעבאוועט, יעדן נאך נעוועטשעט און מיין לעבן איז קיינמאל ניט געווען פאר מיר. קוק אויף די אלע וועגן — אין האב זיי געהאלפן מאכן. קוק אויף די בוימער — איך האב זיי געזעען וואסקן; קוק אויף די פעלדער — איך האב זיי גע־ען־ציגט. דאס זיינען 25 יאר פון מיין לעבן.

זיינע בלויע אויגן קוקן ווייט ווייט פאר זיך. די דינע ליפן ציטערן. נאר אט ווארפט ער זיין בליק אויף מיר, ניט א שמייכל און זעגט פאר:

— זעסט אט דעם פלאץ, וואס דא לעבן וועג. אמאל איז דא. פונקט ווי איבער דעם נאנצן שטח, געווען ווי־דער וואלד, בוריאן. און איך האב גע־וואוינט א פאר מייל ווייטער. דעם פלאץ פלעג איך אפט דורכגיין ניי־ניי־דיק אויף א פארלעזונג, א פארזאמלונג אדער נלאט אזוי צו פארברייננען אביסל מיט די חברים נאכן שווערן ארבעטס טאג. קיין וועגן זיינען נאך ניט געווען און ארויסלאנדזיק זיך אזוי, מערסטנס אונטנצייט, אין שטענדיק געווען די געפאר צו פארבלאנדזשעט ווערן. אין דישע פארמערס. מנחם־מענדל האט אונז געפירט. ער ווייס שוין די וועגן, ער ווייס וואוהין צו גיין. איצט, מידע פון טאג, פארן מיר צוריק אהיים.

שטיל ארום. ס'ארא אין זיך פאר־קלערטע שטילקייט! ס'ארא בלויער, שטערנדיקער הימל. אויפן האלב וועגע־לץ, צוגעטויעטע איינס צום צווייטן, זיצן מיר אין הערן זיך איין אין דער אזוי צוגעפעפערט, פארוואס איינער אנס צווייטן קאן ניט גיין. אדער פארן, איז שווער צו זאגן. ס'איז אבער א פאקט, אז אנקל מיין אין מנחם מענדל דערנאנצן זיך געגנזיטיק. שאפן א באזונדער, פול מיט אריינגעל בילד אויפן פונם אידנדרידזשער לעבן. וואו אנקל מייק דארט אויך מנחם מענדל...

אין מאָרגע: ביידע רעפרעזענטירן זיי ניט זייערע נעמען. דוכט זיך אונ־טערן נאמען ״אנקל״ זיינען מיר גרייט צו זעגן א ברייטן, שווערלייביגן אידן, א טאטן פון א נאנצער משפחה, א מענשן מיט אן אפענעם טייסטער פון טעות. דאס זעלבע אין אויף געשעען מיט אונזערע אומגליקלאכע ברידער אין סאלאניקי, וועלכע האבן הגדרר־טער יאָרן געלעבט אין רואיקייט און זיכערקייט, גלייכצייטיק האט אונזער שותפות מיט אונזערע נדיבים געוויזן אז אויף אין זיין באציאונג צו די פר־לאנטראפּן איז ער פאלשטענדיק גע־רעכט.

אויף דעם פינפטן ציוניסטישן קאנ־גרעס, וועלכער איז אפגעהאלטן גע־וואָרן אין מאנאט דעצעמבער אין באַ־זעל, האט דר. הערצל אין זיין דער־עפענונגס רעדע באריירט די אידישע אימיגראציע אין אמעריקע, וועלכע איז דאן געווען זייער גרויס. דאס איז גע־ווען זיין מיינונג וועגן אירע רעזולט־מאטן:

״אין די לעצטע יאָרן איז, אמת, צוגעקומען נאך א מין כלומרשט'דיקע חיקה: דאס אריבערשיפן פון די אויסגעוואָרפלטע אייראָפּייאישע אידן אין דער נייער וועלט. אין אנדערע ווערטער מען האט ביי אונז אויך אנט־דעקט אמעריקע. ליידער אין די אנט־דעקונג נעקומען אביסל צו שפעט. אמעריקע וויל ניט וויסן פון אמריקע איינוואנדערער גראד אזוי וויינינג ווי ענגלאנד. עס ווייזט זיך אין אמעריקע

א גרויסע אידישע עלנט און נויט״.

אזוי האט ער מיט דרייסיק יאר צור־ריק פאראויסגעזעען די פארשליסונג פון די אמעריקאנער טויערן, און ווי ווייניק די אמעריקאנער אידישע אי־דישע אימיגראציע וועט באיינפלוסן דעם אלגעמיינעם אידישן שיקזאל. עס האט זיך אין אמעריקע אין איינקלאנג מיט די אייזערנע געזעצן פון דער גע־שיכטע אויף א שנעלערן אופן איבערר־טראָגן דעם שרעקלאכן טויט קלאפּ, ווען עס איז פאר דער צייט ארויסגעריסן געווארן דער פירער און שעפער, עס האט זיך ארויסגעוויזן, אז זי פאר־מאגט געגן לענגספייאיקייט איבערצו־טראָגן דעם שרעקלאכן טויט קלאפּ, ווען עס איז פאר דער צייט ארויסגעריסן געווארן דער פירער און שעפער, עס האט זיך ארויסגעוויזן, אז זי פאר־מאגט געגן לענגספייאיקייט איבערצו־טראָגן דעם שרעקלאכן טויט קלאפּ, ווען עס איז פאר דער צייט ארויסגעריסן געווארן דער פירער און שעפער, עס איז דערביבער צו האפן, אז די דאויקע באפרייאונגס באוועגונג וועט אויף אר־בערטראגן דעם שווערן קרייזס אין וועלכער זי געפינט זיך אין דעם איצ־טיקן מאָמענט.

אויף דעם יאוביגדערמאנטן פינפטן ציוניסטישן קאנגרעס איז געגרינדעט געווארן דער אידישער נאציאנאל פאנד מיט געקראגן ניט נאר דעם צוטרוי, נאר אויך די ליבע פון דעם פאלק. און עס איז פיל דערגרייכט געווארן צו שאר־פען אן אייביקן ״תכלית״ פארמענן אין אונזער צוקונפטיקער נאציאנאלער היימלאנד. די דריי הונדערט טויזנט דונאם, וועלכע זיינען אויסגעלייזט גע־ווארן אלס אייביק איינגנטום פון דעם אידישן פאלק זיינען א אן התחלה פאר א ווירקלאך אידישער נאציאנאלער היים. דר. אידן איבער דער גאנצער וועלט וועלן פייערן הייליאר מיט פרייד דעם 30־יאריגן יובל פון דעם פאלק.

אין דעם מאנאט אפריל, 1904, צוויי מאנאטן איידער דר. הערצל איז גע־שטארבן האט ער געשיקט זיין לעצטן מעסעדזש צו דער אמריקאנער ציר־ניסטישער קאנווענשאן, וועלכע איז אפגעהאלטן געווארן אין קליוולאנד, אין דער זעלבער קליוולאנד, וואו מיט 17 יאר שפעטער איז פארגעקומען די שפּאָלטונג מיט דער בראנדייס גרופּע און וואו ס'איז אויך פארגעקומען לעצ־טען יאר די שלום קאנווענשאן. דער יאר 1904 איז געווען זייער א טרוי־עריקער אין דער צייניסטישער כאוועג־גונג. עס איז געווען גלייך נאך דעם קישינעווער פּאגראם און די אידישע נויט איז געווען אומבעהויער גרויס. אין דער ציוניסטישער באוועגונג איז פארגעקומען די מחלוקות ארום דער אוגאנדע פראגע. אונטער די אומ־שטענדן פון דער פירער געשיקט זיין וואוהרט אויף מיר.

— אויף דעם פלאץ האבן מיר אמאל נעהאט אונזער האל. ס'א היסטאָרישע פלאץ.

— און זעסטו אט א דארט, וואו ס'איינגעפאלענע שטיבל שטייט, יען שטיבל איז א שטיק געשיכטע . . .

און צו יעדער ״היסטאָריע״, ״גע־שיכטע״, ״קאפיטל״ דערציילט דער אנקל קאנצענטריש קנויל מיט געשעענישן איינע שענער און שפאנענדער פון דער צווייטער, איינע וויכטיקער און טאקע היסטאָרישער פון דער אנדע־רער.

לאנגזאם שלעפט זיך אונזער האלב־וועגענע, א פאר'בישוס'טער זיין איך און הער זיך אין אין יענן וואוהרט פון אנקל. מנחם־מענדל שפאנט פאטע־לאך. זיינע דינע אויגן פארשפּיצט — מעגלאך אז ער הערט זיך אויך צו צו זיין באלעבאס רייד. ווי ווייט נאך אהיים? ווער דאר־פן אים? ווער פון ווינן! ווי שפּעט אין דער נאכט? ווער פרעגט עס? זאָל זיך אזוי צוגן די שיינע אי־דענבריידזשער נאכט, זאָל זיך אזוי וויקלען דער גליכער, וועג צווישן די גרינע בוימער, — איך וועל זיצן און קוקן אויפן וואסער, קוקן אויף וועמעס קאפּ די ציט האט שוין ״אויסגעקאָרטשט״ וועט״ אלע האר, זאָן אין הערן זיינע מעשות פון 25 יאר אידישער פארטע־ריי.

א ״היסטאָרישער״ איד, אט דער אנקל מייק...

מיט אמאל הויבט דער אנקל ווידער אן:

— יא, כ'בין געווען אמאל גליקלאך. קוק ניט וואס כ'לעב אזוי איינער אליין. ס'איז מיר אויך איצט גוט. כ'האב ליב דאס נאנצע דארף, כ'האב ליב אלע קינדער. כ'האב דא אלע אויסגעבאוועט, יעדן נאך נעוועטשעט און מיין לעבן איז קיינמאל ניט געווען פאר מיר. קוק אויף די אלע וועגן — אין האב זיי געהאלפן מאכן. קוק אויף די בוימער — איך האב זיי געזעען וואסקן; קוק אויף די פעלדער — איך האב זיי גע־ען־ציגט. דאס זיינען 25 יאר פון מיין לעבן.

זיינע בלויע אויגן קוקן ווייט ווייט פאר זיך. די דינע ליפן ציטערן. נאר אט ווארפט ער זיין בליק אויף מיר, ניט א שמייכל און זעגט פאר:

— זעסט אט דעם פלאץ, וואס דא לעבן וועג. אמאל איז דא. פונקט ווי איבער דעם נאנצן שטח, געווען ווי־דער וואלד, בוריאן. און איך האב גע־וואוינט א פאר מייל ווייטער. דעם פלאץ פלעג איך אפט דורכגיין ניי־ניי־דיק אויף א פארלעזונג, א פארזאמלונג אדער נלאט אזוי צו פארברייננען אביסל מיט די חברים נאכן שווערן ארבעטס טאג. קיין וועגן זיינען נאך ניט געווען און ארויסלאנדזיק זיך אזוי, מערסטנס אונטנצייט, אין שטענדיק געווען די געפאר צו פארבלאנדזשעט ווערן. אין דישע פארמערס. מנחם־מענדל האט אונז געפירט. ער ווייס שוין די וועגן, ער ווייס וואוהין צו גיין. איצט, מידע פון טאג, פארן מיר צוריק אהיים.

שטיל ארום. ס'ארא אין זיך פאר־קלערטע שטילקייט! ס'ארא בלויער, שטערנדיקער הימל. אויפן האלב וועגע־לץ, צוגעטויעטע איינס צום צווייטן, זיצן מיר אין הערן זיך איין אין דער נאכט. ס'איז מיר גוט צו זיצן אזוי זייט ביי זייט מיט אים, מיטן אנקל פון דארף. ס'איז מיר גוט צו אייר־טען אין דער הערן זיך אין אין דער אזוי צוגעפעפערט, פארוואס איינער אנס צווייטן קאן ניט גיין. אדער פארן, איז שווער צו זאגן. ס'איז אבער א פאקט, אז אנקל מייק אין מנחם מענדל דערנאנצן זיך געגנזיטיק. שאפן א באזונדער, פול מיט אריינגעל בילד אויפן פונם אידנדרידזשער לעבן. וואו אנקל מייק דארט אויך מנחם מענדל...

אין מאָרגע: ביידע רעפרעזענטירן זיי ניט זייערע נעמען. דוכט זיך אונ־טערן נאמען ״אנקל״ זיינען מיר גרייט צו זעגן א ברייטן, שווערלייביגן אידן, א טאטן פון א נאנצער משפחה, א מענשן מיט אן אפענעם טייסטער פון טעות. דאס זעלבע אין אויף געשעען מיט אונזערע אומגליקלאכע ברידער אין סאלאניקי, וועלכע האבן הגדרר־טער יאָרן געלעבט אין רואיקייט און זיכערקייט, גלייכצייטיק האט אונזער שותפות מיט אונזערע נדיבים געוויזן אז אויף אין זיין באציאונג צו די פר־לאנטראפּן איז ער פאלשטענדיק גע־רעכט.

אויף דעם פינפטן ציוניסטישן קאנ־גרעס, וועלכער איז אפגעהאלטן גע־וואָרן אין מאנאט דעצעמבער אין באַ־זעל, האט דר. הערצל אין זיין דער־עפענונגס רעדע באריירט די אידישע אימיגראציע אין אמעריקע, וועלכע איז דאן געווען זייער גרויס. דאס איז גע־ווען זיין מיינונג וועגן אירע רעזולט־מאטן:

״אין די לעצטע יאָרן איז, אמת, צוגעקומען נאך א מין כלומרשט'דיקע חיקה: דאס אריבערשיפן פון די אויסגעוואָרפלטע אייראָפּייאישע אידן אין דער נייער וועלט. אין אנדערע ווערטער מען האט ביי אונז אויך אנט־דעקט אמעריקע. ליידער אין די אנט־דעקונג נעקומען אביסל צו שפעט. אמעריקע וויל ניט וויסן פון אמריקע איינוואנדערער גראד אזוי וויינינג ווי ענגלאנד. עס ווייזט זיך אין אמעריקע

— ...זעסטו אז א יעו בערגעלע וואס ליגט דארט לעבן וואלד, — ס'איז א ה י ס ט א ר י ש פלאץ.

שווער צו רייד מיט די אידנדרי־דזשער אידן און עס זאָלן ניט דער־מאָנט ווערן די ווערטער ״א שטיק היסטאָריע״. ״א געשיכטע פאר זיך״, ״א קאפיטל אין אונזער לעבן״. א. ז. וו.

אלץ איז דא געשיכטע, עקשנות״דיק קער פארביסענער קאמף מיט נאטור, און אומעטום וואוהין דו ווארפסט נאר דיין אויג מיזטו זיך אנשטיין אויף די פריכטן פון דעם לאנגן גערענגל וואס מעגט אין נאטור האבן דא גע־פירט.

— עעע, צייטעלאך געוועזן, — טענה'ט צו מיר א איד, א פריינט. — וואס איצט? א גן עדן? וואלסטו אבער א קוק נעמען צוריק מיט 25 יאר וואלסטו זיך אליין ניט געגלויבט, אז דאס איז האבן מיר. מיר אליין, מיט אונזערע איינענע הענט דערגרייכט. וועסט אט דעם וועג אויף וועלכן מיר פאר איצט. — ס'א היסטאָרישער וועג...

דער איד האקט אָפּ און צעשמייכלט זיך האַרציק. מ'זעט, ער האט הנאה צו ריידן און צו דערציילן וועגן דעם אלעמען וואס ער און זיינע פריינט האבן איבערגעלעבט זינט זייער אנפוס אהער. מאכט ניט אויס וואס ער פאר־נעמט זיך אמאל אט הויבט אן צו דער־ציילן די זעלבע מעשה פון אנהויב. ס'איז ניט קיין וואונדער; זיין לעבן איז באתעפט מיט דעם נאנצן ארום וועגן בעסער אויפן קאנאמיש פאר־טריקנטן שופר, ווי דאס האט געטאן פריער מר. מאקענזי? זיינען דען איצט די קולות ווייכערע, מיירערע, זאפטיקערע, ווי זיי זיינען געווען ביי מים חחם, אין דער געוועזענער בעלי־תקיעה, וואס ווייסט שוין וויפיל אנ־דערע אויף דער אנקל ווידער מיט אמאל הויבט דער אנקל ווידער אן:

— יא, כ'בין געווען אמאל גליקלאך. קוק ניט וואס כ'לעב אזוי איינער אליין. ס'איז מיר אויך איצט גוט. כ'האב ליב דאס נאנצע דארף, כ'האב ליב אלע קינדער. כ'האב דא אלע אויסגעבאוועט, יעדן נאך נעוועטשעט און מיין לעבן איז קיינמאל ניט געווען פאר מיר. קוק אויף די אלע וועגן — אין האב זיי געהאלפן מאכן. קוק אויף די בוימער — איך האב זיי געזעען וואסקן; קוק אויף די פעלדער — איך האב זיי גע־ען־ציגט. דאס זיינען 25 יאר פון מיין לעבן.

זיינע בלויע אויגן קוקן ווייט ווייט פאר זיך. די דינע ליפן ציטערן. נאר אט ווארפט ער זיין בליק אויף מיר, ניט א שמייכל און זעגט פאר:

— זעסט אט דעם פלאץ, וואס דא לעבן וועג. אמאל איז דא. פונקט ווי איבער דעם נאנצן שטח, געווען ווי־דער וואלד, בוריאן. און איך האב גע־וואוינט א פאר מייל ווייטער. דעם פלאץ פלעג איך אפט דורכגיין ניי־ניי־דיק אויף א פארלעזונג, א פארזאמלונג אדער נלאט אזוי צו פארברייננען אביסל מיט די חברים נאכן שווערן ארבעטס טאג. קיין וועגן זיינען נאך ניט געווען און ארויסלאנדזיק זיך אזוי, מערסטנס אונטנצייט, אין שטענדיק געווען די געפאר צו פארבלאנדזשעט ווערן. אין דישע פארמערס. מנחם־מענדל האט אונז געפירט. ער ווייס שוין די וועגן, ער ווייס וואוהין צו גיין. איצט, מידע פון טאג, פארן מיר צוריק אהיים.

שטיל ארום. ס'ארא אין זיך פאר־קלערטע שטילקייט! ס'ארא בלויער, שטערנדיקער הימל. אויפן האלב וועגע־לץ, צוגעטויעטע איינס צום צווייטן, זיצן מיר אין הערן זיך איין אין דער נאכט. ס'איז מיר גוט צו זיצן אזוי זייט ביי זייט מיט אים, מיטן אנקל פון דארף. ס'איז מיר גוט צו אייר־טען אין דער הערן זיך אין אין דער אזוי צוגעפעפערט, פארוואס איינער אנס צווייטן קאן ניט גיין. אדער פארן, איז שווער צו זאגן. ס'איז אבער א פאקט, אז אנקל מייק אין מנחם מענדל דערנאנצן זיך געגנזיטיק. שאפן א באזונדער, פול מיט אריינגעל בילד אויפן פונם אידנדרידזשער לעבן. וואו אנקל מייק דארט אויך מנחם מענדל...

אין מאָרגע: ביידע רעפרעזענטירן זיי ניט זייערע נעמען. דוכט זיך אונ־טערן נאמען ״אנקל״ זיינען מיר גרייט